

NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

cím: 1068 Budapest, Benczúr u. 33.

levélcím: 1394 Budapest, Pf. 360.

Tel.: 342-9372

E-mail: linginst@nytud.hu

Honlap: www.nytud.hu

**A Magyar Tudományos Akadémia / Eötvös Loránd Kutatási Hálózat
Nyelvtudományi Intézetének
tudományos beszámolója
a 2019. január 1. és december 31. közötti időszakról**

I. A kutatóhely fő feladatai 2019-ben

Alapkutatások

Elméleti nyelvészet: Az *Átfogó magyar nyelvtan* újabb kötetének kiadásra előkészítése. A nyelvi alrendszerek interakciójának vizsgálata az információszerkezet és a logikai hatókör kifejezésében. Az analógia és a harmóniajelenségek vizsgálata különböző nyelvi szinteken. Formális fonológiai vizsgálatok. Formális szintaktikai, szemantikai és pragmatikai kutatások. Empirikus kutatás és elméleti diskurzusmodellek vizsgálata a mondatfajták és beszédaktusok témájában. **Nyelvtörténet:** Ó- és középmagyar kori korpusz építése, a szövegek normalizálása. Császárkori latin feliratok számítógépes adatbázisának fejlesztése, latin történeti-dialektológiai vizsgálatok. Magyar történeti grammatikai kutatások. A *Magyar Generatív Történeti Szintaxis* 2. projektum lezárása. **Uráli nyelvészet:** Az uráli nyelvek szintaktikai szerkezeteinek vizsgálata, adatbázis-építés. Orosz kontakthatások vizsgálata egyes uráli nyelvek szintaxisára. Városi többnyelvűség összehasonlító vizsgálata északi számi, manysi, nganaszan, nyenyec nyelvek vonatkozásában. Finnugor–szláv nyelvi kapcsolatok kutatása a permi nyelvek és az orosz, illetve a magyar és elsősorban a horvát viszonylatában. Három uráli nyelv régi és kortárs szövegeiből annotált adatbázis készítése.

Alkalmazott kutatások

Neuro- és pszicholingvisztika: A hatókör-értelmezésre és a kvantorokat tartalmazó mondatok feldolgozására vonatkozó vizsgálatok. A sclerosis multiplexben előforduló kognitív zavarok nyelvi- és beszédzavarokkal való összefüggéseinek feltérképezése. Adatgyűjtés, elemzés és értelmezés az S-GAP teszt segítségével különböző neurodegeneratív betegséget mutató csoportokban. Borderline személyiségzavarral élő felnőttek spontán beszédének vizsgálata. A korai nyelvfejlődés neurokognitív előrejelzőinek vizsgálata. A fókuszot tartalmazó mondatok értelmezésének egyéni különbségeinek vizsgálata. A rekurzív birtokos szerkezetek megértésének és produkciójának tanulmányozása. A szociális kommunikációs zavarral élő gyermekek pragmatikai korlátozottságainak vizsgálata, összehasonlítása más fejlődési zavarokkal. **Szociopragmatikai kutatások:** Elméleti kutatás és terepmunka az interakciós rítusok tárgykörében. Romani interakciós rítusok elemzése, a játékos nyelvi agresszió vizsgálata. **Két- és többnyelvűségi vizsgálatok:** Kutatások a magyar jelnyelv grammatikája, jelkincse, jelnyelvi szocializáció, jelnyelvi változatok köréből. Jelnyelvi terminológiai kutatás és fejlesztés. Jelnyelvi szótár fejlesztése. Kvalitatív, kvantitatív és longitudinális vizsgálatok végzése magyarországi kisebbségek körében. A gyermekkori egy- és többnyelvű nyelvi, kognitív és pszichoszociális fejlődés, a metapragmatikai és metanyelvi tudás kutatása. Oktatásmódszertani kutatások a *NyelvEsély* projekt keretében, a jelnyelvi korai fejlesztést megalapozó kutatások. **Fonetika:** A spontán beszéd kutatása, zöngeminőség, beszédhang-szerkezetek, időzítés, egyéni beszédtegyezők; relatív fonémagyakoriság. Társalgások fonetikai elemzése; a hallgatás és a néma szünet tulajdonságai. A beszélő személy alkati adottságai és a beszéde közti kölcsönhatások akusztikai és percepció vizsgálatok. **Lexikológia-lexikográfia:** A *magyar nyelv nagyszótára VIII.* kötete *em–ez* kezdetű szócikkeinek írása, szerkesztése, főszerkesztése, valamint az *Új magyar etimológiai szótár* készítése. **Alkalmazott nyelvészet és nyelvi tanácsadás:** A nyelvi tanácsadás és az utónév-szakkvéleményezés működtetése. A nyelvművelés, nyelvi normativitás, helyesírás, névtan egyes kérdéseinek kutatása.

Nyelvtudományi innováció és fejlesztés

Nyelvtechnológia: A MARCELL projektben az *e-magyar* nyelvelemző rendszer új verziójának fejlesztése. Az igei többértelműség vizsgálata tenzorfelbontás segítségével. **Beszédtechnológia:** A négy beszédatadtbázis folyamatos fejlesztése.

II. A beszámolási időszakban elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Alap kutatások

Elméleti nyelvészet

MTA Lendület Kvantorhatókör kutatócsoport: A holland, francia, olasz és magyar gyermekek mondatmegértését nemzetközi partnerekkel közösen vizsgálva kimutatták, hogy a nyelvelsajátítás óvodáskori szakaszában a tagadás hatókörében álló diszjunkció értelmezése függ mind a diszjunkció polaritás-érzékenységtől, mind a tagadó egyeztetés jelenlététől az adott nyelvben. Egy másik kísérletben megmutatták, hogy a magyar mondatok szabad szórendűnek tartott ige utáni szakaszában az „adott” („rég”i) státuszuk jelentős hatása van a preferált szórendre, ami mögött mondatprozódiai okok állnak. Analógiás, laboratóriumi és formális fonológia és alak-tan: Átfogó monográfia-terjedelmű elemzés született a magyar magánhangzó-harmónia mintá-zatairól, emellett korpuszvizsgálat és kísérletek zajlottak a magyar harmonikus ingadozás té-makörében. A cigány nyelvi kutatások terén egy eddig leíratlan szintó dialektust fedeztek és tártak fel. Sikeresen lezárták *A Magyarországon beszélt romani nyelvváltozatok dokumentálása és az alaktani ingadozások leírása* c. NKFIH-projektumot. Nyelvtan és pragmatika: Sikeresen megvédte szerzője az előző évben elkészült disszertációt az *ugye* partikula formai és jelentés-tani tulajdonságairól. Egy megjelenés előtti tanulmány Croft (1994) ellen érvel, amely a fő mondat- és illokúciós típusokat a hit-vágy-szándék (belief-desire-intention, BDI) pszichológia segítségével magyarázza. Tanulmány született a beágyazott mondati V2 jelentőségéről a „gaz-dag egyeztetési hipotézissel” kapcsolatos diakrón vizsgálatok szempontjából a korai modern dán nyelv alapján. Formális grammatikai és szemantikai kutatások: Az aktív/passzív alternáció mondattani vonatkozásairól új tanulmány készült el, mely bíráló alatt áll az Oxford University Press gondozásában megjelenő *Smuggling in syntax* kötetben való megjelenésre. Tanulmány jelent meg a *Frontiers in Psychology* folyóiratban, mely a szám- és személyegyeztetés szintak-tikai elkülönülése mellett érvel, az elméleti érveket a legfrissebb pszicho- és neurolingvisztikai eredmények kontextusában vizsgálva. Elsőként tárgyalták részleteiben a magyar nyelvben az ún. radikálisan csonka mondatokat, melyeket minimális VP-ként elemeztek. Az erről szóló cik-ket a *Syntax* folyóirat elfogadta közlésre. Elkészült egy a szabad választást kifejező elemek szintaxisáról és szemantikájáról szóló könyv kézírata, mely a Mouton de Gruyter kiadónál je-lenik majd meg.

Nyelvtörténeti kutatások

MTA Lendület számítógépes latin dialektológiai kutatócsoport: A császárkori feliratokat fel-dolgozó adatbázis (<http://lldb.elte.hu>) több mint 8000 digitális adatlappal gyarapodott, valamint lényeges fejlesztések is megvalósultak. Az adatbázis-szoftvert újabb modulokkal bővítették. A dialektológiai kutatások kimutatták, hogy az afrikai provinciák latinsága a magánhangzó-rend-szer átépülését tekintve – az eddigi ismeretekkel szemben – nem volt egységes dialektológiai-lag. Módszert dolgoztak ki arra, hogy miként követhető nyomon a Római Birodalom területein a nyelvi romanizációs, latinizációs folyamat: sikerült jobban feltárni és megérteni azokat a fo-lyamatokat, amelyek pl. Pannoniában a latin beszélői rétegek eltűnéséhez és a terület deromanizációjához vezettek a kései ókorban. Megvizsgálták a pannoniai latin átoktáblák szö-vegének más provinciákban talált görög nyelvű párhuzamait. Előkészítették egy magángyűjte-ményből frissen előkerült római kori latin orvosi amulett első közlését, a nyelvemlék megfejté-sétől a természettudományos vizsgálatig. Hozzájárultak a feliratos nyelvi adatok kiértékelésé-nek módszertani kérdései tisztázásához. Többféle kalibrációs módszert dolgoztak ki az adat-struktúrák nyelvi, dialektológiai kiértékelhetőségének pontosítására. Feltárták, hogy a kora csá-szárkori mássalhangzó-rövidüléseknek (degeminációknak) nagy valószínűséggel nincsen kö-zük az újlatin nyelvek egy részében tapasztalható hasonló jelenségekhez, minthogy a késő csá-

szárkori feliratos anyag a degeminációk ritkaságáról tanúskodik, szemben kora császárkori gyakoriságukkal. Magyar történeti generatív szintaxis: A projektum záróévében is tovább bővítették a kereshető ómagyar korpuszt és a középmagyar Biblia-fordításokat tartalmazó Párhuzamos Bibliaolvasót. Megtörtént a Káldi- és a Pesti Gábor-féle Újszövetség-fordítások normalizálása. A Párhuzamos Bibliaolvasóban elérhető szövegek köre bővült: 4 ómagyar, 6 középmagyar, 4 modern magyar, 1 angol és 3 régi finn bibliafordítás kérdezhető le. Szintaktikai vizsgálataikban amellet érveltek, hogy a mai obi-ugor nyelvekben összeolvadtak a mondatrészi szerepek és a diskurzus-funkciók, így az alany szükségszerűen topik is. Kimutatták, hogy a mediális igemód kódolása ciklikus jellegű változáson ment keresztül. Részletesen elemezték az erdélyi magyarban használatos indefinit, a *vaegy* keletkezéstörténetét, amellet érvelve, hogy belső fejlemény, a *vagy* és az egy partikulák összeolvadásából született. Megmutatták, hogy a *szinte* és *majdnem* határozók jelentéstani különbsége levezethető a keletkezésük történeti folyamatából, hogy a magyar osztályozószó-használat egy nyugati török nyelv hatására alakult ki. Magyar nyelvtörténet: A *Versengő szerkezetek a középmagyar élőnyelvben: változók elemzésén alapuló megközelítés* című NKFIH-pályázatban az egyetlen, teljes terjedelmében morfológiailag elemzett magyar nyelvű történeti korpuszon alapuló (szabad hozzáférésű) adatbázis építése folyt, a normalizált és gépi egyértelműsítésen átment szövegmennyiség megközelíti a 7,3 millió karakter (azaz kb. 1,1 millió szövegszó) terjedelmet. Mondattörténeti munkálataikban vizsgálták az innovatív és konzervatív formák váltakozását a középmagyar korban, és feltárták, hogy az innovatív változatok terjedésében a könyvnyomtatás nyelvezete jelentős szerephez jut, az élőnyelv inkább a konzervativizmusokat őrzi. A *hanem* nem-kizáró, témaváltást is jelölő használatát feltárva alkalmazhatónak bizonyult az a magyarázat, hogy az elsődleges jelentések mellett a jellegzetes szórendi pozíciónak is hatása lehet a jelentés és a diskurzusfunkciók alakulásában. Vizsgálták az oksági viszonyok mondattani kifejezőmódjait: a funkcióbeli megfelelés a középmagyar korszak magánéleti regiszterében már kimutatható, ugyanakkor a 20. század második fele során vált igazán markánsná. Elkészült továbbá a *hogy* kötőszós mellékmondatok szinkrón és diakrón korpuszvizsgálata. A körültekintően épített korpusz alapján végzett variacionista kutatások a nyelvtörténeti változások lefolyásának pontos követését, és az eddigi állítások ellenőrzését teszik lehetővé. Nyelvemlékekkel kapcsolatos kutatások: 18. századi boszorkányperes jegyzőkönyvek kéziratait elemezték, egyéb 17–18. századi jegyzőkönyvek kéziratait kontrollként bevonva a vizsgálatba. Az összehasonlító vizsgálatok rámutattak arra, hogy a boszorkányperes tanúvallomások rögzítésének számos pontján kínálkozott választási lehetőség mind a felépítés, mind a formulák, mind a történetmondás tekintetében. A *Történeti Magánéleti Korpusz* középmagyar kori missziliseiben elemezték a kéréseket a megformálás szempontjából (igemódok és igeidők), és feltárták, hogy azokban a direkt, felszólító módú kérések domináltak, és komoly szerepe volt a feltételes móddal létrehozott jelen idejű kérésnek.

Uráli nyelvészet

Mondattan: Az újonnan indult *Uráli szintaxis* projektum keretében tanulmányban mutatták ki, hogy a mai obi-ugor nyelvekben összeolvadtak a mondatrészi szerepek és a diskurzus-funkciók, így az alany szükségszerűen topik is. Kimutatták továbbá, hogy a mediális igemód kódolása ciklikus jellegű változáson ment keresztül. Szinjai hanti beszélt nyelvi anyagon igazolták a nyelvi érintkezés során a kisebbségi nyelvekben megjelenő diskurzuspartikulák átvételében bizonyos csoportok preferálására vonatkozó nemzetközi kutatási eredményeket. Szigvai hanti folklór anyagon az előadás során történő szövegalkotás eszközei közül a formulákat és a frázismintákat vizsgálták. Bizonyították, hogy előadás során történő szövegalkotás eszközei között nemcsak a formulák jelentősége nagy, hanem a vizsgált nyelvi anyagban a nagy számban azonosítható, és egyenként is sűrűn előforduló mondattani sémák is jelentős szövegépítő tényezők. Cáfolták a *syntax within syntax* tételt: a hősénekes szövegek speciális volta nem mondattani háttérű, hanem lexikális és morfológiai tényezőknek köszönhető. Elkészült egy angol nyelvű kézikönyv-fejezet a nyenyec nyelvekről, és két magyar nyelvű szaktanulmány egyes

északi szamojéd nyelvek szintaktikai elemzéséről. Publikussá tették az „Uráli nyelvek névszói szerkezetei” című projektum keretei között készülő adatbázis próbaverzióját (http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/nsul/ab/nominal_sketch.html). Az uráli testvérnnyelvek mondatának megismerése hozzájárult több, szinkrón szempontból megmagyarázhatatlan magyar morfológiai jelenség megértéséhez Szociolingvisztika: A sarkkörti közösségekben a városi többnyelvűséget kutató projektumban terepmunka során résztvevő megfigyeléssel követték a városi manysi identitásformálás kulcspontjaiként szolgáló, intézmények munkáját. Félig strukturált interjúk készültek a nyelvtanításban, nyelvtanítás tervezésében részt vevő szakemberekkel. Elemezték, hogy az online kommunikációs és közösségi tér diskurzusaiban a kisebbségi identitás mely elemei hogyan jelennek meg, különös tekintettel a nyelvre. A kutatás lezárásaként az eredményeket tanulmánykötetbe rendezik. Kétnyelvűségi kutatások: A magyar–horvát nyelvi kontaktusok kutatásában a magyar anyanyelvű beszélők nyelvi repertoárjának vizsgálata megállapította, hogy a magyar mellett a horvát is jelen van nyelvi forrásként. A jelenség minden korosztálynál megfigyelhető, még a gyakorlatilag egynyelvű idős generáció tagjainál is. A magyarul tanuló horvát beszélők szövegprodukciónak kimutatták, hogy az egyik leggyakoribb hiba a tárgyrag indokolatlan használata. A felesleges raghasználat részint horvát–magyar interferenciával magyarázható, a fennmaradók nagy része performanciahiba.

Alkalmazott kutatások

Neuro- és pszicholingvisztika

Neurolingvisztika: Progresszív típusú sclerosis multiplex-betegek beszédének gépi és kézi elemzése szerint a különböző típusú beszéd feladatokkal járó kognitív terhelés nagyobb változásokat indukál a beszéd temporális jellemzőiben, mint az egészséges kontrollcsoport beszédében. A belső beszéd kutatásában szoftver vezérelte vizuális teszt igazolta a belső beszéd aktiválódását a vizuális információk néma feldolgozását kívánó feladatokban. A bizonyítékok a magyar nyelvű, külső (másokkal folytatott) beszéd belsővé válását, a személyeknek önmagukkal folytatott néma, problémamenedzselő kommunikációját mutatták. Pszicholingvisztika: Óvodáskorú gyermekek pragmatikai készségei erős összefüggést mutatnak a munkamemória, végrehajtó funkciók és szándéktulajdonítási képességek fejlettségével, és ennek megfelelően a pragmatikai kompetenciát igénylő feladat kognitív terhelésével. Online mérések tanúsága szerint a magyar mondatok szórendi variációi hatással vannak a munka memória kódolási, emlékező fenntartási és előhívási folyamataira. Elektrofiziológiai mérések a magyar preverbális fókusz kimerítő értelmezésének egyénhez kötött tendenciáit mutatták, a különböző értelmezési tendenciákat mutató egyéneknél azonos értelmezés esetén eltérő agyi folyamatok zajlanak. A pragmatikai kommunikációs zavarral, autizmus spektrum zavarral és ADHD-val élő gyermekek más típusú pragmatikai feladatokban mutatnak elmaradást, mindemellett ASD-ben és ADHD-ban nem törvényszerű, noha gyakori a pragmatikai zavar. A korai nyelvfejlődés neurokognitív előjelezőinek vizsgálatában megkezdődött a 18 hónapos korú csecsemők vizsgálata, illetve lezajlott a 24, 30 és 36 hónapos kori kísérleti paradigmák megtervezése, a pilótamérések elindultak.

Szociopragmatikai és szociolingvisztikai kutatások

MTA Lendület Interakciós rítus kutatócsoport: Az elméleti kutatások fő eredménye egy replikálható rítuselmélet létrehozása volt: a „Ritual Frame Indicating Expressions” (RFIE) teória, melyről rangos nemzetközi folyóiratokhoz nyújtottak be tanulmányokat. Ez egy ún. bottom-up, korpuszalapú pragmalingvisztikai modell, amelynek segítségével lehetőség van arra, hogy a relációs rítusokat az eddig ismert módszereknél sokkalta alaposabban kutathassák. Szakmai jelentősége mellett ez az elmélet ötvözhető a konvencionális diskurzus-, illetve interakció-alapú módszerrel, és ezen ötvözés segítségével kutatásaik a rítusokat teljesen új szempontok szerint vizsgálhatják. Elkészült egy a Cambridge University Pressnél megjelenő monográfia kézírata,

mely egy olyan elméletet prezentál, amely elsőként ötvözi a nyelvi udvariasságot és a kultúra-közi kommunikációt. A kutatócsoport (nemzetközi együttműködésben) *Contrastive Pragmatics – A Cross-Disciplinary Journal* címmel új nemzetközi szakfolyóiratot is alapított a leideni Brill kiadó gondozásában.

Két- és többnyelvűségi kutatások

Jelnyelvi kutatások: Az EFOP-1.1.5-17-2017-00006 projektum keretében jelnyelvi terminológiai kutatás és szótárfejlesztés történt, a készülő digitális jelnyelvi szótárhoz elkészült 6000 szótári elem videofelvétele. 2019-ben kb. 3,3 TB új videó- és hanganyaggal bővült a jelnyelvi korpusz, melyek elsődleges rendszerezése, szerkesztése, archiválása is megtörtént. Kognitív fonológiai keretben új leírás született a magyar jelnyelv kézforma-állományáról. A kutatás igazolta, hogy a kézformák sematikusak, kategóriái nem diszkréten elkülöníthető egységek, hanem prototípusok köré szerveződnek. Arra is rávilágított, hogy egy másik paraméter, a kivitelezési hely tekintetében is erős a sematizáció, így a jelelési tér eddig gondolt, élesen elhatárolható régióival szemben a viszonyok kerülnek előtérbe, a konkrét megvalósulásokat pedig a test fizikai korlátai, a jelelés gazdaságossága, illetve utóbbihoz kapcsolódóan a koartikulációs hatások határozzák meg. Oktatásmódszertani kutatások: A vizuálisan orientált multimodális tanulás és a megkerülhetetlen korai jelnyelvi input bizonyítékalapú támogatására siketiskolában, valamint integrációban tanuló gyermekek átfogó vizsgálatai zajlottak, ehhez elkészült a jelnyelvi és a magyar nyelvi fejlődést multimodálisan mérő, jelnyelvalapú tesztcsomag, egy hiánypótló, a siket és cigány célcsoportok fejlesztését és tanulását differenciáltan, ugyanakkor komplex módon segítő Feladat- és módszertár (mesetár, feladatbank, e-tananyag, módszertan), amelyben nemcsak óvodapedagógusok, tanítók, szaktanárok és fejlesztőpedagógusok már gyakorlatban is tesztelt eredményei jelennek meg, de módszertanilag is több terület szerepel a magyar nyelv és irodalomtól a logopédián és informatikán át a testnevelésig, óvodától egészen a tanárképzésig. Elkészült az eddigi kutatási eredményeket és számos innovatív elemet beépítő, három életkori és tudásszinten működtethető oktatási szótár és kapcsolt e-learning koncepciója, keretrendszer, béta változata. A siketiskolában tanuló gyermekek kétnyelvű (jelnyelvi és magyar nyelvi) kompetenciamérése igazolta, hogy a jelnyelvhez való legkorábbi hozzáférés elmaradása komoly elmaradást jelent a gyermekek kognitív és nyelvi fejlődésében. A kétnyelvűség vizsgálata magyarországi közösségekben: Folytatódtak az elméleti és empirikus kutatások a családokat aktívan bevonó speciális immerziós nyelvi és kulturális program, a nyelvi fészkek cigány közösségekben történő bevezetéséhez. A kulturálisan és nyelvileg fenntartható kétnyelvűség kutatása gyakorlatba építése meg is kezdődött egy modellprogrammal és az első Romani Mese-zene továbbképzéssel. Ugyancsak folytatódtak a magyarországi román területi nyelvváltozatok szótárának munkálatai, továbbá kutatás és adatbázis-építés kezdődött a magyarországi nemzetiségek nyelvi tájképének közös elméleti és módszertani elvek szerinti feltárására. Létrejött az előző év során iskolákban tesztelt romani–magyar szótár végleges változata pedagógusok számára, melyben a köszönési formulákon, általános és a feladatokhoz kapcsolódó instrukciókon túl helyt kapott egy rövid leírás a romani nyelvről is. Létrehozták a magyar nyelv hangzó és/vagy írott változatának elsajátításához nélkülözhetetlen, a vizuális tanulók fonológiai tudatosságát fejlesztő, az olvasástanulást kiterjesztett magyar ujjábécét.

Fonetika

Kimutatták, hogy a kitöltött szünetek időtartama összefüggést mutat az életkorral, és a nagyobb beszédtapasztalattal egyre rövidül. Társalgásokban több kutatás elemezte a háttéracsatorna-jelzéseket, szünetezést, artikulációs tempót. Az eredmények igazolták az extenzív predikció jelenlétét, a tempó dinamikus változását a szerveződéstől függően, a társalgási egységek dinamikusan változó és funkciófüggő jellegét. 150 fő 20 és 79 év közötti beszélőnél több, a hang minőségére jellemző paramétert elemeztek. Megállapítható, hogy az F0 a nők esetében csökkent, a férfiak esetében nőtt az életkorral. A nők esetében magasabbak voltak a jitter-értékek, míg a

férfiaknál nem volt jelentős különbség az életkor mentén. Iker és nem iker gyermekek vizsgálata megállapította, hogy a szövegértésben az 5 évesek kivételével az összes vizsgált életkorban a nem iker gyermekek szignifikánsan jobban teljesítettek. Kimutatták, hogy a tagoló néma szünetek és a szerkesztési szakaszok egyértelműen elkülönülnek egymástól az időtartamukban, és különböző szünetfunkciók meghatározzák a szünetek időtartamát. A magyarban is kimutatták, hogy a dajkanyelv lassabb, több és hosszabb szünet jellemzi. Más nyelvektől részben eltérően az eddigi eredmények nem mutatják a nyelvi kontrasztok erősítését. Megállapították, hogy a hadarók kérésre tudtak lassítani a beszédükön, ám beszédük ritmusa nem mutatott jelentős eltérést a normál beszédhelyzetben produkált beszédritmustól. A hadarók beszéde tempójában, beszédritmusában nagymértékben eltért a nem hadaró beszélők adataitól. A beszélt nyelvi adatbázis (BEA) három fős, összesen 131 perces társalgásain végzett akusztikai és pragmatikai elemzések számos új adalékkal szolgálnak. Kimutatták, hogy a beszélők többsége gyorsabban beszélt a társalgás narratív szakaszaiban, vagyis amikor hosszabban egymaguk fejtették ki a véleményüket, mint a dialogikus részekben. A narratív szakaszokban több volt a néma szünet, mint a dialogikus szakaszokban, időtartamuk nőtt a társalgási szakaszok vége felé – egy narratív/dialogikus szakasz lezárásához közeledve csökkent a beszélői aktivitás. A sikertelen szóátvételeket általában hosszabb egyszerre beszélés előzte meg, mint a sikeres szóátvételeket. Az eredmények hasznosíthatók a pragmatika, az idegennyelv-oktatás és a mesterséges intelligencia kutatásában, például segítik az ember–gép kommunikáció természetesebbé formálását.

Lexikológia-lexikográfia

A magyar nyelv nagyszótára: Folyt *A magyar nyelv nagyszótára* a *em–ezs* kezdetű szócikkeinek és kisebb *f* kezdetű anyagrészeinek szerkesztése, főszerkesztése, valamint a *fel* kezdetű szócikkek írása. Mintegy 1000 új és 700 szerkesztett szócikk készült el. Elkészült továbbá az *l–ly, r, s, sz* betűs címszólista. A *Magyar nemzeti szövegtár* ellenőrzésével és javításával folyik a nagyszótári webes felületen elérhető új lekérdező program előkészítése. A technikai oldalon megtörtént a szócikkállományt és a forrásjegyzék adatait tároló SVN verziókezelő rendszer összekötése is, így az online rendszereket kiszolgáló adatbázis tartalma folyamatosan automatikusan aktualizálódik. A lexikográfiai munka segítségével belső használatra erre a rendszerre épülő új webalkalmazások készültek, és létrejött a nagyszótári munkafolyamatot támogató belső portál, amelyen keresztül minden nagyszótári webalkalmazás elérhető a munkatársak számára. Az *Új magyar etimológiai szótár* munkálatai a *h–k* kezdetű anyag szócikkeinek átdolgozásával és szerkesztésével folytatódtak. ***Kétnyelvű szótárírás:*** Az intézet egy munkatársának társ-főszerkesztőségével elkészült és megjelent a *Kínai–magyar szótár* (Akadémiai Kiadó és ELTE Konfuciusz Intézet, Bp.), két kötetben, mintegy 80 000 címszóval.

Nyelvi tanácsadás

A csoport munkatársai előadásokat tartottak és tanulmányokat készítettek a helyesírás, a nyelvi tanácsadás és a névtan témakörében. A csoport folyamatosan végzi az utónév-szakvéleményezéssel kapcsolatos feladatokat, a névkérelmek elbírálását, a bejegyzésre alkalmasnak tartott nevek listájának gondozását. Önálló tanulmánykötet jelent meg *Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi és szaknyelvi helyesírás és nyelvalakítás köréből* címmel.

Nyelvtudományi innováció és fejlesztés

Nyelvtechnológia

A MARCELL projekt keretén belül folytatódott az *e-magyar* nyelvelemző rendszer megújított verziójának fejlesztése. Különvált egymástól az xtsv keretrendszer illetve az abba illeszkedő magyar nyelvi modulok. A rendszer új modulokkal bővült. A projekt keretében az összegyűjtött magyar jogi korpusz az *e-magyar* révén nyelvi elemzésen esett át, metaadatokkal egészült ki. A *Magyar Generatív Történeti Szintaxis 2.* című NKFIH-projektumhoz elkészült több ó- és

középmagyar bibliafordítás digitalizálása és nyelvi feldolgozása. A létrehozott gépi előnormalizáló eszköz nagyban segítette a normalizálást. Folytatódott az igei többértelműség vizsgálata tenzorfelbontás segítségével; létrejött a valódi igei szerkezeteket megragadó új algoritmus; elkészült az igekötők jegyalapú osztályozása, mely a jegy-érték mátrix klaszterelemzésén alapul; megkezdődött a koreferencia-kapcsolatokat is tartalmazó kézzel annotált új korpusz építése. Az *Uralonet* adatbázisban elérhetővé tették a magyar tagot tartalmazó etimológiák magyar fordítását, másrészt a felhasználói felület javítása és egyéb karbantartási műveletek zajlottak. Elkészültek továbbá olyan címszólisták, amelyek a megfelelő etimológiai szócikkek összekapcsolását könnyítik meg az *Új magyar etimológiai szótár* elektronikus változata és az *Uralonet* adatbázis között.

Beszédtechnológia

A nemzetközileg is jelentős *BEA* adatbázishoz kapcsolódóan két korpusz fejlesztése kezdődött meg. A *Társalgás korpuszban* 60 beszélő háromfős társalgásának szakasz- és szószintű lejegyzéséhez további, beszédfordulókkal és háttérscatornajelekkel kapcsolatos, pragmatikai szempontokat is bevonó annotáció készült. A másik a *Longi korpusz*, melyben a *BEA* beszélői közül eddig 17 fővel újabb felvétel készült 10-11 év elteltével. A cél az első magyar felnőtt longitudinális korpusz létrehozása automatikus annotációkkal.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet önálló szakmai információs központként működik, ennek legfontosabb eszköze a honlap, melyet havonta átlagosan mintegy 76 000 alkalommal kerestek fel. A honlapon a szélesebb közönség érdeklődésére is számot tartó publikációkat kínálnak nyilvános olvasásra, leltetésre, a *NyelvésInfo* elektronikus levelező rendszer pedig 554 külső címre továbbít rendszeresen információkat tudományos programokról, konferenciákról, pályázatokról és más aktuális témákról. Az intézet gondozza a honlapjához részlegesen kötődő, de önálló webhelyként üzemelő *Nyelvészeti Portált* (<http://www.nytud.hu/portal/index.html>) is.

Az intézeti könyvtár gyűjteménye 380 könyvvel és Szépe György (1931–2012) kéziratos hagyatékával gyarapodott. Elektronikus katalógusában 1450 keresést regisztráltak. Koordinálták és szervezték az EISZ-szel és az MTMT2-vel kapcsolatos feladatokat. Folytatták a retrospektív katalógizálást és digitalizálást.

Nyilvános elérésű adatbázisok

Az intézetben fejlesztett és készülő nyelvi adatbázisok széles körű társadalmi figyelemre tartanak számot (a *Magyar Nemzeti Szövegtár*nak például már mintegy 13 000 regisztrált felhasználója van, akik 2019-ben közel 300 000 lekérdezést futtattak). Ezek az adatbázisok az anyanyelvi kulturális örökség digitális formában őrzött részei, melyek referenciapontként szolgálnak nemcsak a tudományos kutatásban, hanem a közgondolkodásban, az anyanyelv iránt érdeklődők körében is. A legfontosabb nyilvános elérésű adatbázisok:

- *A magyar nyelv nagyszótára* (<http://nagyszotar.nytud.hu/index.html>): a szótár eddig kiadott köteteinek (I–VII.) anyaga modern keresőfelülettel és kiegészítő funkciókkal. 2019 augusztus végén összesen 17 338 szócikk érhető így el, csaknem 58 ezer jelentésegységgel és mintegy 205 ezer példamondattal.
- *Magyar Nemzeti Szövegtár* (<http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/>): mai magyar írott köznyelvi minta, mérete meghaladja az egymilliárd szót.
- *Uralonet* (<http://www.uralonet.nytud.hu>): az uráli nyelvek internetes etimológiai adatbázisa, amely kutatási és oktatási célokat egyaránt szolgál.
- *Régi Magyar Konkordancia – ómagyar nyelvemléki adatbázis* (<http://omagyarkorpusz.nytud.hu>): a teljes ómagyar nyelvemléki anyagot feldolgozó nyelvi adatbázis mintegy 3 millió szónyi anyaggal. A korpusz 47 ómagyar kódexet, 24 rövidebb

ómagyar szövegemléket, 244 misszilizt és 5 középmagyar kori bibliafordítást foglal magában, összesen több mint 3,2 millió szövegszót. Csatlakozik hozzá egy újfajta korpuszlekérdező eszköz, amellyel különböző korokból származó, illetve különböző nyelvű bibliafordításokat lehet párhuzamosan megjeleníteni: <http://parallelbible.nytud.hu/>. Ennek az adatbázisában jelenleg 4 ómagyar, 6 középmagyar, 4 modern magyar, 1 angol és 3 régi finn bibliafordítás anyaga kérdezhető le.

- *Magyar történeti szövegtár* (<http://clara.nytud.hu/mtsz/>): több mint 30 millió szavas nyelv-történeti szövegadatbázis (1772–2010), modern korpuszkezelő rendszerrel és gazdag funkcionalitású internetes lekérdező felülettel.
- *Történeti magánéleti korpusz* (<http://tmk.nytud.hu/>): 1772 előtti magánlevelekből és peres eljárások jegyzőkönyveiből épül fel. Elsősorban történeti morfológiai és szociolingvisztikai kutatásokhoz kínál anyagot, de segítséget nyújt a történeti mondattani, pragmatikai és lexikológiai vizsgálatokhoz is. Terjedelme jelenleg mintegy 6 millió karakter (850 ezer elemzett szövegszó), és folyamatosan bővül.
- *A magyar nyelv nagyszótárának forrás- és névjegyzéke* (<http://nszt.nytud.hu/forr.php>): kb. 40 300 tételt tartalmaz.
- *BEA magyar spontánbeszéd-adatbázis* (<http://www.nytud.hu/adatb/bea/index.html>): mai budapesti beszélők beszédét rögzítő többfunkciós spontánbeszéd-adatbázis, amely 461 adatközlőtől mintegy 367 órányi felvételt tartalmaz.
- *A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI)* (<http://buszi.nytud.hu/>): egy budapesti lakosok 251 fős reprezentatív mintáján végzett nagyszabású magnetofonos felmérés közel 600 órányi anyaga a magyar nyelv Budapesten beszélt változatáról, melyből közel 100 óra lejegyzéssel ellátva kutatási célra elérhető.

Ettől az évtől Magyar Nemzeti Szövegtár, az Ómagyar Korpusz, a BUSZI és a Magyar Történeti Szövegtár új felületen egyben elérhető el a *Nemzeti Korpuszportálon* a szakma és a nagyközönség számára.

Közhasznú tudományos szolgáltatások, közönségszolgálati munka

A korábban is meglévő telefonos, illetve e-mailes közönségszolgálatot egészíti ki a mai követelményeinek megfelelően két online felület. Az immár öt éve üzemelő *Helyesírási tanácsadó portál* (helyesiras.mta.hu) mára központi forrása lett a magyar helyesírás területein való tájékozódásnak. A 2016 óta üzemelő *e-magyar.hu* weboldal által nyújtott szövegelemző szolgáltatás pedig nemcsak a szakma szereplői, hanem a laikus felhasználók számára is hasznos. A folyamatosan működő nyelvi tanácsadó szolgálat több, mint 800 e-mailben érkezett, és több száz telefonos helyesírási, nyelvhasználati kérdésre adott választ. A szolgálat több önálló, nagyobb terjedelmű nyelvészeti szakvéleményt készített el és 20 közterületi emléktábla nyelvi lektorálását végezte el, önkormányzatok kérésére. Az intézet honlapján elérhető továbbá az adható utónevek folyamatosan frissített adatbázisa. Az utóneveket bemutató *Utónévportál* 2019-ben közel 50 000 látogató mintegy 65 000 lekérdezését szolgálta ki. A nevekkel kapcsolatos tanácsadó szolgálat több száz emailben és telefonon érkezett, névadással kapcsolatos, névhasználati kérdésre adott választ, 3 névhasználati szakvéleményt és 10 családnevekkel kapcsolatos szakvéleményt készített, valamint a BÁH részére egyszerűsített honosítási eljárás során kért kb. 50 keresztnévet véleményezett.

Tudománynépszerűsítés, ismeretterjesztés

Munkatársaik folyamatos ismeretterjesztő tevékenységet végeznek a *Nyelv és Tudomány* (<http://www.nyest.hu>) levelezési rovatában, egy munkatárs pedig önálló rovatot vezet a *Qubit* tudományos-technikai folyóiratban (<http://qubit.hu>). Az ott közölt cikkek gyakran alapvető és korábban megválaszolatlan elméleti nyelvészeti kérdéseket tárgyalnak közérthető módon. A *Nyelv és Tudomány* portálon *Kísérletes* címmel sorozatot jelentettek meg a nyelvészeti kísérle-

tekről, valamint beszámoltak a középiskolai anyanyelvi táborokról és az ott lezajlott adatgyűjtésről. Az intézet egyes kutatócsoportjai saját Facebook-profilt tartanak fenn rendszeres hírfeltöltéssel, információk közzétételével, a Többszempont Kutatóközpontnak például 553 követője van, és 18 bejegyzést tettek ott közzé az időszak során.

Az intézet kutatói, kutatócsoportjai a beszámolási időszakban is aktívan részt vettek a szélesebb közönséghez szóló kiemelt tudományos rendezvényeken, ülészekokon:

- A *Kis tudósok délutánja* című ismeretterjesztő rendezvényen (MTA TTK, 2019. március 30.) több budapesti fejlődéskutató központ mutatkozott be. Az előadások és bemutatók fókuszában a csecsemők és kisgyermekek kognitív és beszédfejlődésével kapcsolatos kutatások álltak. Az MTA NYTI munkatársai interaktív bemutatón keresztül szemléltették a csecsemőkhöz és a felnőttekhez intézett beszéd közötti fonetikai különbségeket.
- A Fonetikai Osztály munkatársai részt vettek a *Hang világnapja* elnevezésű ismeretterjesztő előadássorozaton. A Magyar Nyelvtudományi Társaság és Magyar Fonetikai, Foniátriai és Logopédiai társaság szervezésében ismeretterjesztő előadásokat tartottak, és bemutatták a kutatásaikat (ELTE BTK, 2019. április 16.).
- A *Kutatóhelyek tárt kapukkal* programsorozatban játékos nyelvtörténeti kvízt szerveztek „*Megszólaltathatók-e régi korok beszélői? Maszath Örzse, Macska János, Fokhagymáné és a többiek nyomában*” címmel, valamint előadásokat tartottak a horvátországi magyar, valamint a hanti nyelv helyzetéről (2019. november 19. és 21.)
- Januárban az MTA elnökének és jeles íróvendégnek a részvételével könyvbemutatót tartottak *A magyar nyelv nagyszótára* VII. kötetének megjelenéséhez kapcsolódva, a Könyvfesztivál egy rendezvényén pedig 4 előadással mutatták be a szótárt a nagyközönségnek.
- Folytatódott a HunCLARIN szervezésében 2018-ban elindított workshop-sorozat, amelynek keretében a Nyelvtudományi Osztály munkatársai nyelvtudományi eszközöket és erőforrásokat, köztük az *e-magyar* elemzőrendszert, mutattak be vidéki egyetemeken bölcsész- és társadalomtudományokkal foglalkozó diákjainak és tanárainak. A februárban Debrecenben megrendezett *Korpuszok, nyelvtudományi eszközök és kísérletes módszerek a bölcsész- és társadalomtudományokban* című rendezvényen, majd májusban Pécsen *A számítógépes és kísérletes nyelvészet új útjai és korszerű eszközei* című workshopon is részt vettek az intézet nyelvtudományosai. A rendezvények célja az volt, hogy közelebb hozza egymáshoz a számítógépes nyelvészet eszközeit és annak lehetséges alkalmazóit.
- A Mesterséges Intelligencia Koalíció májusi rendezvényén mutatkozott be a Nyelvtudományi Kutatócsoport. A közönség egyrészt az *e-magyar* szövegelemzőről, másrészt a magyar nyelvű szóbeágyazásokról tekinthetett meg bemutatót. (<https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/europa-also-interaktiv-mestersegesintelligencia-kiallitasa-budapesten>)
- A Többszempont Kutatóközpont német pedagógusok részére „Kisebbségek Magyarországon – különös tekintettel a cigány és siket közösségekre/Minderheiten in Ungarn – mit besonderem Blick auf die Gemeinschaften der Roma und der Gehörlosen” címmel workshopot szervezett, amelynek keretében megismerkedhettek a magyarországi kisebbségekkel és az aktuális társadalmi, oktatási kérdésekkel (2019. június 18.).

Az intézet munkatársai népszerűsítő, ismeretterjesztő előadásokat is tartottak:

- „Intelligens szövegelemzés: a nyelvtudomány innovatív alkalmazása” – előadás a *SMART X – Innovation of Celebration Konferencián* (Akvárium Klub, Budapest, 2019. április 2.)
- „Kreativitás ma, a gépi fordítás világában” – előadás a Fordításoktatási Szakmai Napon, a Károli Gáspár Református Egyetemen (2019. február 7.)

- „Nyelv és számítógép a mesterséges intelligencia korában” – előadás *A jövő nyelvtanára – A nyelvtanárok jövője* című konferencián (Nyelviskolák Szakmai Egyesülete, ELTE, Budapest, 2019. április 27.)
- „A kreativitás szerepének változása a gépi fordítás evolúciójában” – megnyitó előadás a Gödöllői Szakfordító Konferencián (2019. május 16.)
- „Mesterséges intelligencia: előttünk vagy mögöttünk?” Sándor-kör, Sapientia Főiskola, Budapest (2019. május 23.)
- „Abraxas Savariában. Átoktáblák az ókori Szombathelyről” – előadás a *Varázslás és csilághit a rómaiaknál* előadássorozatban, Iseum Savariense. (2019. február 21.)
- „Az *ül, áll és fekszik* igék metaforizációi különböző nyelvekben” – tipológiai témájú előadás a Pannon Egyetem Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézete és a kari Tudományos Diákköri Tanács meghívására (2019. március 28.)
- Ismeretterjesztő előadás az uráli nyelvekről és más kisebbségi nyelvekről az Őshonos nyelvek nemzetközi évének alkalmából a Reguly-bicentenáriumi ünnepi rendezvényen Zircen (2019. július 12.)
- Ismeretterjesztő előadás a nyelvfejlődési zavarokról a *Budapest Science Meetup* rendezvényen (videólink: https://www.youtube.com/watch?v=uBxZIJd0M_A&t=181s, írott változat a *Qubit* portálon: <https://qubit.hu/2019/05/16/a-gyermek-7-szazalekat-erintik-az-anyanyelv-elsajattitas-zavarai>) (2019. február 14.)
- Két ismeretterjesztő előadás hangzott el a Nyelvtudományi Intézetnek az arktikus területek városi őslakos népeire irányuló kutatásairól Oroszországban a Tajmiri Kollégiumban, illetve a „Tajmir csillaga” díjátadón (2019. december 16-án, illetve 20-án).

A munkatársak további ismeretterjesztő előadásokat tartottak az Anyanyelv- és Nyelvtudományi Szövetség rendezvényein illetve különböző iskolákban is. Két középiskolai táborban (erdélyi magyar középiskolásoknak a romániai Csernatonban és budapesti középiskolásoknak Ósükkösdön) műhelyfoglalkozásokat tartottak a nyelvészeti adatgyűjtés módszereiről és a kísérletes pragmatikáról. Részt vettek továbbá egy online kurzus összeállításában az anyanyelv-elsajátításról.

Az intézet kutatói évek óta évi 5 alkalommal változatos tematikával ismeretterjesztő írásokat jelentetnek meg az *Édes Anyanyelvünk* című folyóiratnak „A Nyelvtudományi Intézet műhelyéből” című rovatában.

A tudomány népszerűsítését szolgálja a *Nyelv, biológia, szabadság* c. könyv (Gondolat, Bp.) megjelentetése, melyhez az intézet munkatársai a szerkesztéssel és két fejezet megírásával járultak hozzá. A könyv bemutatóját 2019.05.20-án tartották az MTA Székházban.

Médiamegjelenések

Egy munkatárs állandó szakértőként és műsorvezetőként vett részt a Klubrádió *Szósztágyár* c. nyelvi műsorában. A Magyar Katolikus Rádióban további munkatársak 6 előadása hangzott el a nyelvtudomány, különösen a lexikográfia érdekes kérdéseiről.

A névadással, névkultúrával kapcsolatos tájékoztatásra, ismeretterjesztésre folyamatosan nagy az igény a média részéről. 2019-ben ez számos rádiós és tv-s, illetve online és papír alapú sajtóban megjelent interjú formájában valósult meg (M1, RTL, TV2, Echo tv, RádióBézs, FM rádió, *Szülők Lapja*, *Magyar Idők*, megyei lapok stb.)

A *Nyelvi és kulturális találkozások a 21. századi tudásszerzésben* című konferencia első, a „Nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata – Magyarországi nemzetiségi körkép” címet viselő napjáról, melynek programjában az intézet Többnyelvűségi Kutatóközpontja vezető szerepet játszott, megjelent egy részletes, szakmai tudósítás a *Barátság* folyóirat mellékleteként. (http://nemzetisegek.hu/repertorium/2019/04/beliv_15-47.pdf)

A Pragmatika Központ munkája nagyban hozzájárul a politikában gyakori rítusok megértéséhez. 2019 során a nemzetközileg ismert ismeretterjesztő fórum, a Polio Network készített munkájukról bemutató anyagot a nagyközönség számára (<https://www.comminit.com/polio/content/alignment-politeness-and-implicitness-chinese-political-discourse-case-study-2018-vaccin>)

A Nyelvtörténeti és Uralisztikai Osztály munkatársai részt vettek a *Юзопука* című ismeretterjesztő sorozat manysi epizódjában a Hanti–Manysi Autonóm Körzet körzeti tévécsatornáján. (<https://www.youtube.com/watch?v=q1CAYDlpLhc>)

Társadalmi felelősségvállalás

A cigány nyelvekkel (romani, beás) foglalkozó kutatások nagyban hozzájárulnak a cigány integráció társadalmat foglalkoztató jelentős kérdéseinek megválaszolásához. Az adatok és eredmények rávilágítanak e nyelvek önállóságára, sokszínűségére és sokrétűségére, megismertetésük révén a laikusok is jobban láthatják, hogy a tudomány segítségével hogyan csökkenthető az előítélet. A vidéki és fővárosi terepmunka keretében gyűjtött adatok segítségével jobban vizsgálhatók a nyelvi kontaktus és a többnyelvű közösségek nyelvi repertoárjai.

A Többnyelvűségi Kutatóközpont munkatársai folyamatosan együttműködnek a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségének képzési irodájával, részt vesznek a jelnyelvoktatói képzések és továbbképzések tervezésében, tartásában, valamint siket felnőttek oktatásában. Az MTA NyelvEsély oktatásmódszertani projekt keretében folyamatos az együttműködés siket, nemzetiségi és hagyományos oktatást folytató hazai óvodákkal és iskolákkal. A közös munka a magyar oktatás szakmódszertani megújítását segíti elő, így hosszabb távon hozzájárul az iskolai mutatók javításához, a magyar diákok sikeres helytállásához a felsőoktatásban és a munkaerőpiacon.

További társadalmi kapcsolatok

Az intézet több kutatója vesz részt folyamatosan a Nemzetközi Nyelvészeti Diákolimpia magyar csapatának összeállításában, felkészítésében. A csapat 2019-ben a dél-koreai Yonginban rendezett diákolimpián minden idők eddigi legjobb eredményét érte el (<http://www.nytud.hu/archiv/ioling2019.html>). Több munkatárs folyamatosan közreműködik uráli népek kultúráját népszerűsítő társaságok munkájában (Reguly Társaság, Kalevala Baráti Kör). Egy munkatárs a Soroksári Német Nemzetiségi Önkormányzattal együttműködésben revitalizációs tevékenységet folytat, részt vesz hagyományéltető programok rendezésében.

A Pragmatika Központ a saját kutatási eredményein alapuló tréningeket szervezett különböző társadalmi csoportoknak:

- A rítuselmélet segíthet más kultúrákban boldogulni anélkül, hogy egy idegen nyelvet tanulónak sztereotípiákat kellene elsajátítani. Ezt kamatoztatva az Új Nemzedék Alapítvány megbízásából Londonban tartottak tréninget Angliában élő magyaroknak, melyen pozitív visszajelzést kaptak a résztvevőktől, és a tervek szerint a jövőben is folytatódnak.
- A rítuselmélet gyermekoktatásban való hasznosításán dolgozva egy szlovákiai magyarlakta faluban, Csicsón tartottak tréningeket általános iskolások számára, melyek célja a szórványban élő magyar gyermekek társadalmi boldogulásának elősegítése.

E tréningek a nyelvi rítuselméletet felhasználva segítették a résztvevőket kultúraközi kommunikációs kompetenciájuk növelésében.

A Többnyelvűségi Kutatóközpont munkatársai hodászi óvodapedagógusok, nevelők részvételével szakmai napot tartottak a Hodászi Roma Tájházbán. A szakmai nap előadásait és a település óvodáinak (Hodászi Eszterlanc Egységes Óvoda-Bölcsőde, Angyalok Kertje Görögkatolikus Óvoda) pedagógusaival, nevelőivel folytatott párbeszédet, tapasztalatcserét, és

a NyelvEsély projektbe való bevonódásukat előzetes szakmai tanulmányút és az óvodai látogatások tapasztalatai alapozták meg.

A Többynyelvűségi Kutatóközpont az ELTE BTK-n szervezett érzékenyítő, tudományos ismeretterjesztő programot *Nyelvi kalandozások* címmel, melyről az ELTE online és az ELTE BTK Fonetikai Tanszék honlapján beszámoló jelent meg (<http://fonetikaitanszek.elte.hu/index.php/2019/03/13/egyetemi-anyanyelvi-napok-2019-nyelvi-kalandozasok-verseny/> és <http://elteonline.hu/kultura/2019/04/04/vagyok-mint-minden-ean-egyetemi-anyanyelvi-napok-3-nap/>)

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2019-ben

Hazai együttműködések

Új kapcsolatok a beszámolási időszakban a következő hazai partnerekkel jöttek létre:

- Szakmai kapcsolatot kialakítása, az ELTE BTK DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Központtal.
- A HunCLARIN keretein belül együttműködés (workshopok) az MTA DAB Irodalom- és Nyelvtudományi Szakbizottság Nyelvtudományi Munkabizottságával és a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karával közösen, illetve a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Tanszékével.
- A Mesterséges Intelligencia Koalíció tagjaiként együttműködés a Koalíció tagságával, amelyben az egyetemek mellett magyar és multinacionális kis-, közép- és nagyvállalatok is szerepelnek.
- *Az Akadálymentesített infokommunikációs szolgáltató platform fejlesztése, hallás- és látásérült személyek számára* c. projekt keretében kapcsolat alakult ki a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségével.
- A Többynyelvűségi Kutatóközpont új együttműködési megállapodásokat kötött a NyelvEsély szakmódszertani program keretében a következő intézményekkel és szervezetekkel: Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar, Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum Belvárosi Gazdasági Szakgimnáziuma, Kispesti Vass Lajos Általános Iskola, Hodászi Eszterlánc Óvoda és Mini Bölcsőde, Fogd Meg A Kezem Roma Egyesület.

Felsőoktatás

Az intézet immár 29. éve működteti folyamatosan (az ELTE-vel közösen) az ELTE–MTA Elméleti Nyelvészet (alap- és mester)szakot és doktori programot, gondoskodik a kurzusok megtartásáról, a tutorizálásról, szakdolgozati és doktori disszertáció témavezetéséről. Emellett számos felsőoktatási intézményben oktattak az intézet munkatársai: ELTE BTK: Fonetikai Tanszék, Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Latin Tanszék, Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszék, Távolségi Intézet, valamint a kar Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programja, Nyelvtudományi Doktori Iskolája; ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Logopédia Szakcsoport; ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola; BME Pszichológia Doktori Iskola; BME Kognitív Tudományi Tanszék; Budapesti Gazdasági Egyetem; PPKE BTK: Magyar Nyelvészeti Tanszék és Nyelvtudományi Doktori Iskolája; PPKE ITK; SZTE BTK: Angol-Amerikai Intézet, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, SZTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola; Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar; KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Japanológiai Tanszék; Semmelweis Egyetem; az eszéki Strossmayer Egyetem; Eötvös Collegium Magyar Műhely; Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. Doktori programot 2 munkatárs vezetett. Egy munkatárs doktori és habilitációs tanács elnöke.

Az intézet munkatársai tevékenyen részt vesznek a hazai tudományos közéletben: a kutatók hazai konferenciákon és egyéb tudományos rendezvényen **125 előadást** tartottak. Emellett **55 hazai tudományos és szakmai testület** munkájában vettek folyamatosan részt.

Nemzetközi együttműködések

Az intézet számos külföldi intézménnyel működik együtt, évek óta egyre több nemzetközi kapcsolatot létesítenek. A beszámolási időszakban a következő új együttműködések kötettek:

- Kutatási együttműködés indult a Göttingeni Egyetemmel (Georg-August-Universität) a DFG (Német Tudományos Alap) által finanszírozott „Satztyp, Satzmodus, Illokution: Sichtung und (Weiter)Entwicklung kognitiver Ansätze” c. projektum (08/2019-07/2020) keretében, mely a mondatfajták és a beszédaktusok elemzésének kognitív alapú megközelítéseivel foglalkozik.
- Közös kutatás kezdődött az óvodáskorúak diszjunkció-értelmezésének témakörében a Padovai Egyetem, a Milano-Bicocca Egyetem, a Groningeni Egyetem, a Macquarie Egyetem és a Nantes-i Egyetem munkatársaival. A diszjunkció mint logikai operátor felnőttekre jellemző értelmezése viszonylag késői nyelvfejlődésbeli fejleménynek számít, különösen tagadó mondatokban. E tekintetben az egyes nyelvek óvodáskori elsajátítása közötti különbségek még kevésbé vannak feltérképezve, e kutatás azt vizsgálja, hogyan hatnak az egyes nyelvek grammatikai rendszerei a diszjunkció elsajátításának folyamataira.
- A Pszicho- és Neurolingvisztikai Osztály rész vesz a „The language network is recruited but not required for non-verbal semantic processing” című Open Science Framework (OSF) projektumban. Résztvevő intézmények: MIT, Boston; Carnegie Mellon University, Pittsburg; University College of London. A kutatás tartalma: a nyelvi és a vizuális (képi) megértési folyamatok viszonyának vizsgálata ép és afáziás személyeknél.
- Az észt és magyar akadémiaik közötti együttműködés keretében kérdő mondatok prozódiaját vizsgáló kutatást készítettek elő. A szintaktikai kutatások középpontjában a szórendi kérdések álltak (az észt V2 helye, valamint a magyar SOV újraértékelése).
- A Többynnyelvűségi Kutatóközpont új szakmódszertani együttműködést kezdett a zürichi Interkantonale Hochschule für Heilpädagogik egy intézetével (Institut für Behinderung und Partizipation), jelnyelv kutatási kooperációt a Grazi Egyetem Nyelvészeti Tanszékével és a Klagenfurti Egyetem Jelnyelvi és Hallássérült-kommunikációs Centrumával.
- Ugyancsak a Többynnyelvűségi Kutatóközpont létesített új szakmai kapcsolatot a torontói Ryerson Egyetem School of Early Childhood Studies nevű centrumával.
- A Pragmatika Központ fontos új kapcsolatot létesített az orosz RUDN Egyetemmel. A Központ vezetője külföldi tagként csatlakozott az ottani „Linguocultural identity and communicative styles in various sociocultural contexts” projektumhoz, így az intézet és a RUDN között aktív együttműködés jön létre.

Tudományos rendezvények szervezése

Az intézet által rendezett események:

A magyar nyelv nagyszótára VII. kötetének sajtóbemutatója (Budapest, január); *XIII. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia* (Budapest, február); *Nyelvi és kulturális találkozások a 21. századi tudásszerzésben* (Budapest, április); *Fourth International Workshop on Computational Latin Dialectology* (Budapest, március); *„Módszerek, mintázatok, történetiség” konferencia* (Budapest, május); *Diskurzus ünnepi konfigurációban: Műhelykonferencia É. Kiss Katalin köszöntésére* (Budapest, május); *„...nekem nincs saját nyelvtanom, csak nyelvtani elgondolásaim”*. *Emlékkonferencia Elekfi László tiszteletére* (Budapest, május).

Az intézet közreműködésével szervezett rendezvények:

XV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia (Szeged, január); ‘Chinese Impoliteness Panel’, ‘Historical Politeness in Europe Panel’, és ‘Marginalising Discourses in Lesser Studied Languages Panel’ az International Association of Pragmatics (IPrA) 14. konferenciáján (Hongkong, június). „In Memoriam of Dr. Anne Vainikka” – emlékszimpozium a KRE és Finnország budapesti nagykövetsége közös szervezésében (Budapest, november).

Az intézet munkatársai (**fő- vagy sorozat**)**szerkesztők**, illetve **szerkesztőbizottsági tagok** a következő folyóiratoknál, sorozatoknál: *Acta Linguistica Academica, Acta Universitatis Sapientiae Philologica, Alkalmazott Nyelvtudomány, Általános Nyelvészeti Tanulmányok, Antik Tanulmányok, Beszédkutatás, Chinese as a Second Language Research, Contrastive Pragmatics: A Cross-Disciplinary Journal, Digitális Bölcsészet, Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből, East Asian Pragmatics; Édes Anyanyelvünk, Edinburgh Series in Sociopragmatics, Equinox: Pragmatic Interfaces, Finno-Ugric Languages and Linguistics, Frontiers in Language Sciences, Glossa, Govor, International Journal of Chinese Linguistics, International Journal of Language Studies, Jelentés és Nyelvhasználat, Journal of Chinese Language and Discourse, Journal of Language Aggression and Conflict, Journal of Politeness Research, Journal of Pragmatics, International Journal of Language Studies, Journal of the International Phonetic Association, Lexikográfiai Füzetek, Linguistic Inquiry, Linguistic Variation, Linguistics Applied – International Journal of Linguistics and Applied Linguistics, Linguistische Berichte, Logopédia, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Magyar Orvosi Nyelv, Natural Language and Linguistic Theory, Névtani Értesítő, Nyelvtudományi Közlemények, Practice and Theory in Systems of Education, Pragmatic Interfaces, Russian Journal of Linguistics, Sinologia Hispanica, Studies on Natural Language and Linguistic Theory, Studia Grammatica, Studia Slavica Savariensia, Studies in Generative Grammar, Syntax, The Linguistic Review, Theoretical Linguistics, The Phonetician, Zeitschrift für Sprachwissenschaft.*

Egyes munkatársak tagjai a következő **kiemelt nemzetközi tudományos testületeknek**: Academia Europaea, ACL Special Interest Group on Uralic Languages, British Association of Teachers of the Deaf (BATOD), China Pragmatics Association, Comité international pour l'étude du latin vulgaire et tardif, European Academic Network on Romani Studies, a European Association of Chinese Linguistics elnöksége, European Cooperation in Science and Technology (COST); European Federation of National Institutions for Language (EFNIL); European Network for Intercultural Education Activities, International Council of Onomastic Sciences (ICOS), International Phonetic Association (IPA) History Committee, International Pragmatic Association, International Society of English Phonetics (ISEP), Linguistic Politeness Research Group, UK, Société internationale pour l'étude du latin vulgaire et tardif, Standing Liaison Committee of E.U. Speech and Language Therapists and Logopedists (CPLOL). Egy munkatárs az International Society of Phonetic Sciences (ISPhS) alelnöke, illetve főtíkára. Egy munkatárs az European Research Council Advanced Grant pályázati szakzsűrijének tagjaként dolgozott, egy további munkatárs pedig az International Prize Committee for Awarding the Lotze Medal tagjaként. Egy munkatárs a MERCATOR Education (Fríz Akadémia, Ljouwert / Leeuwarden) nemzetközi kisebbségi nyelvi és nyelvpolitikai szakértője.

Vendéglőadók a Nyelvtudományi Intézetben: Az év során számos külföldi kutató látogatott el intézetünkbe, közülük előadást tartottak:

Juliane House (Hamburgi Egyetem és Hellenic American University), Catarina Gaspar (Liszaboni Egyetem), Lucia Tamponi (Pisai Egyetem), Daniela Urbanová (Masaryk Egyetem, Brno); Eugenia Beu-Dachin (Erdély Nemzeti Történeti Múzeuma, Kolozsvár); Dragana Kunčer (Történeti Intézet, Belgrád); Francesca Cotugno (Nottinghami Egyetem – Oxfordi Egyetem);

Alessandro Papini (Genti Egyetem); Vladimir Žegarac (Madeirai Egyetem); Javier Velaza (Barcelonai Egyetem); Simona Marchesini (Alteritas, Verona); Galia Hatav (Floridai Egyetem); Sabine Armani (Paris 13 Egyetem); Henk Zeevat (Düsseldorf); Markus Steinbach (Göttingeni Egyetem).

Az intézet munkatársai is több külföldi egyetemen és kutatóintézetben tartottak **meghívottként előadást**, valamint nemzetközi részvételű **kurzusokat**:

- Egy munkatárs vendégkutatói meghívást kapott májusban egy hétre a Trentói Egyetemre (Centro di Alti Studi Umanistici/CeASUm), ahol a „Conversazioni Linguistiche” sorozatban tartott előadást. Júniusban a Frankfurti Egyetem Nyelvtudományi Tanszékére hívták meg egy hétre, ahol a *Logik und Semantik Kolloquium (LoSe)* keretében tartott előadást. Meghívást kapott a párizsi Diderot (Paris 7) Egyetemre is, ahol a „Colloque de Syntaxe et Sémantique á Paris” Tudományos Bizottsága munkájában vett részt. Júniusban meghívott előadást tartott a Bécsi Egyetem Nyelvészeti Intézetében.
- Egy kutató meghívott előadóként vett részt a „Particles in German, English and beyond” c. workshopon a Saarlandi Egyetemen, és meghívott előadást tartott júniusban a Bécsi Egyetem Nyelvészeti Intézetében.
- Egy másik kutató a Daliani Idegen Nyelvek Egyeteme (Kína) doktori iskolájában mesterszakos és doktori hallgatóknak összesen 6 órát tartott. Vendégelőadásokat tartott továbbá a Guangdongi Idegen Nyelvek Egyetemén, illetve a Lüshun Múzeumban, Kínában.
- Egy munkatárs vendégelőadást tartott „Romanisation and Latinisation of the Roman Empire in the light of data in the Computerized Historical Linguistic Database of the Latin Inscriptions of the Imperial Age” címmel Münchenben (Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 2019.02.06.).

Az intézet kutatói a beszámolási időszakban összesen **128 előadással, illetve poszterrel** vettek részt nemzetközi konferenciákon és egyéb tudományos rendezvényeken.

IV. A 2019-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Hazai pályázatok

- NKFIH KH 130558: A fókusz szerepe a mondatmegértésben: Magyar anyanyelvű óvodáskorú gyermekek és felnőttek fókusz-azonosításának és fókusz-értelmezésének kísérletes vizsgálata. 2019.12.01.–2021.11.30. Támogatási összeg: 149,996 M Ft. Cél: a fókusz szintaktikai és prozódiai azonosításának, és a fókusz által képviselt jelentéstöbblet-értelmezés elsajátításának vizsgálata magyar anyanyelvű 3-6 éves gyermekeknél.
- ÚNKP Bolyai+ pályázat, ÚNKP-19-4-ELTE-840, futamidő: 2019.09.01–2020.06.30, támogatási összeg: 2 M Ft. Téma: Korpuszkeresési módszerek és az *e-magyar* rendszer bemutatása.
- MTA, EU-24/2019, EU-s és hazai kutatóintézeti pályázatok támogatása. 2019.09.01–2020.06.30. Támogatási összeg: 17,563 M Ft.
- MTA NKM-66/2019: Finnugor nyelvek morfoszintaktikai és fonológiai szempontú vizsgálata. 2019.01.01–2021.12.31. Cél: a Tartui Egyetem (Észtország) kutatóival együttműködve a kérdő mondatok prozódiját vizsgáló kutatás. Támogatási összeg 2019-re: 780 eFt.
- MTA NKM-37/2019. Mobilitási támogatás: A magyarországi román területi nyelvváltozások szótára munkálataival kapcsolatos munkamegbeszélések Bukarestben. 2019.01.01.–2019.12.31. Támogatási összeg: 570 eFt.

- MTA, NKSZ-36/2019, 2019.07.01–2020.06.30. Támogatási összeg: 700 eFt. Cél: nemzetközi konferenciaszervezés, a konferencia címe: *What can Sign Language and Deaf research add to science?*
- MTA, NKSZ-11/2019, 2019.01.01.–2020.06.30. Támogatási összeg: 300 eFt. Cél: *Fourth International Workshop on Computational Latin Dialectology* c. nemzetközi konferencia szervezése.
- MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottság, KFB-64/2019. 2019.01.01.–2019.12.31. Támogatási összeg: 300 eFt. A támogatás célja: az amszterdami John Benjamins kiadónál megjelenő *Approaches to Hungarian* sorozat 16. kötetének kiadása.
- INKP-26/2019. Ifjúsági Nemzetközi Konferencia Pályázat: részvétel előadással a *Workshop on Infant Language Development (WILD)* rendezvényen. 2019. 2019. 01.01–2020.06.30. Támogatási összeg: 173 eFt.
- INKP-33/2019. Ifjúsági Nemzetközi Konferencia Pályázat: részvétel előadással a milánói *Generative Approaches to Language Acquisition (GALA)* konferencián. 2019.01.01.–2020.06.30. Támogatási összeg: 100 eFt.

V. A 2019-ben megjelent jelentősebb publikációk

Bartos, Huba: The V-copy construction in Mandarin – A case temporarily reopened In: Jianhua, Hu; Haihua, Pan (szerk.) *Interfaces in Grammar*. Amsterdam, Hollandia: John Benjamins, (2019) pp. 167–205. <http://real.mtak.hu/102603/>

Bartos Huba; Hamar Imre (főszerk.) *Kínai–magyar szótár I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó, ELTE Konfuciusz Intézet (2019) 2096 p. ISBN 978963489044. Online elérhető: <https://szotar.net>

Brody, Michael: Some biolinguistic remarks. *ACTA LINGUISTICA HUNGARICA / ACTA LINGUISTICA ACADEMICA* 66:(3) pp. 335–347., 13 p. (2019) DOI: <https://doi.org/10.1556/2062.2019.66.3.2>

Bunta, Ferenc; Bóna, Judit; Gósy, Mária: Linguistic profiles In: Damico, Jack S.; Ball, Martin J. *The SAGE Encyclopedia of Human Communication Sciences and Disorders*. Thousand Oaks (CA), Amerikai Egyesült Államok: SAGE Publications, Inc., (2019) pp. 1100–1105. <https://doi.org/10.4135/9781483380810.n361>

Den Dikken, Marcel: The Attractions of Agreement: Why Person Is Different. *FRONTIERS IN PSYCHOLOGY* 10: 978 (2019). DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00978>

É. Kiss Katalin; Hegedűs Attila; Pintér Lilla (szerk.) *Nyelvelmélet és kontaktológia 4*. Budapest – Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar (2019) ISBN: 9789633083611

– benne:

Agyagási Klára; Dékány Éva: Ótörök hatás a magyar osztályozószók kialakulásában (41–75) <http://real.mtak.hu/95394> // Sipos Mária: Belső fejlemény vagy orosz hatás? A kazimi hanti *sit* névmás újabb funkciójáról (103–126) <http://real.mtak.hu/102213> // Speshilova, Yulia: Egy feltételezett morfológiai változó a mai udmurt nyelvben 147–165 <http://real.mtak.hu/102129> // Fejes László: Mari hatás a krasznoufimszki udmurt nyelvjárás magánhangzó-harmóniájában? (167–187) <http://real.mtak.hu/102119> // Halm Tamás; Bende-Farkas Ágnes: A *vaegy* az erdélyi magyarban: kontaktusjelenség és/vagy belső fejlemény? (201–216) <http://real.mtak.hu/98780/>

Kádár, Zoltán Dániel; Zhang, Sen: Alignment, ‘politeness’ and implicitness in Chinese political discourse: A case study of the 2018 vaccine scandal. JOURNAL OF LANGUAGE & POLITICS <https://doi.org/10.1075/jlp.18053.kad>

Kádár, Z. Dániel; Parvaresh, Vahid; Ning, Puyu: Morality, Moral Order, and Language Aggression and Conflict: A Position Paper. JOURNAL OF LANGUAGE AGGRESSION AND CONFLICT 7 : (1) pp. 6–30., 25 p. (2019) DOI: <https://doi.org/10.1075/jlac.00017.kad>

Kamp, Hans; Bende-Farkas, Ágnes: Epistemic Specificity from a Communication-Theoretic Perspective. JOURNAL OF SEMANTICS 36: 1 pp. 1–51. (2019) <https://doi.org/10.1093/jos/ffy005>

Kenesei István (főszerk.); Bakró-Nagy Marianne (szerk.) *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXX.: Uralisztikai tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó (2019), 248 p. ISBN: 9789630599511 <http://real.mtak.hu/94071>

– benne:

Fejes László: A rejtőzködő harmónia (37–70) // Georgieva, Ekaterina: Az udmurt habituális múlt időről (97–131) // Gugán Katalin; Csepregi Márta; Hegedűs Veronika: Nem igei állítmányú mondatok a szurguti hantiban (133–155) // Mus Nikolett: A tundrai nyenyec ’mit mond’ jelentésű kérdő ige (191–205).

Kenesei István (szerk.) *Nyelv, biológia, szabadság: A 90 éves Chomsky jelentősége a tudományban és azon túl*. Budapest: Gondolat Kiadó (2019) ISBN: 9789636939243

– benne:

Dékány Éva: Chomsky nyelvészeti radikalizmusa (27–53) <http://real.mtak.hu/93554> // Bródy Mihály: Néhány bionyelvészeti megjegyzés (113–126).

Svindt, Veronika; Bóna, Judit; Hoffmann, Ildikó: Changes in temporal features of speech in secondary progressive multiple sclerosis (SPMS) – case studies. CLINICAL LINGUISTICS & PHONETICS. pp. 1–18. (2019) <http://real.mtak.hu/102023/>